

Urszula Maja Krzyżanowska*

Narracyjne rekonstrukcje zjawiska inwersji ról w rodzinie

Recenzja książki Barbary Chojnackiej pod tytułem
*Doświadczenie parentyfikacji. Perspektywa
biograficzna*

Narrative reconstructions of role inversion in the family

A review of Barbara Chojnacka's book *The Experience
of Parentification. Biographical perspective*

Wśród licznych w ostatnim czasie publikacji wpisujących się w nurt badania biografii w pedagogice na uwagę zasługuje książka Barbary Chojnackiej wydana przez Oficynę Wydawniczą Impuls pod tytułem *Doświadczenie parentyfikacji. Perspektywa biograficzna*. Autorka jest doktorem nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika, pracuje jako adiunkt w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Szczecińskiego¹. Omawiana publikacja jest pokłosiem doktoratu obronionego w 2019 r. na tejże uczelni. Promotorem była prof. dr hab. Barbara Kromolicka, a promotorem pomocniczym – dr Aneta Jarzębińska². Autorka ma w swoim dorobku także artykuły naukowe o zbliżonej tematyce publikowane zarówno w czasopiśmie polskim³, jak i zagranicznych⁴. „Jest

* Urszula Maja Krzyżanowska (ORCID: 0000-0003-3042-0359) – mgr, doktorantka w Instytucie Pedagogiki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II w Lublinie, kontakt: urszula.krzyzanowska@kul.pl.

- 1 Barbara Chojnacka, <https://orcid.org/0000-0002-5635-3126>. Nie należy jej mylić z dr Barbarą Chojnacką-Synaszko (<https://orcid.org/0000-0001-5591-3331>) z Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.
- 2 *Postępowanie ws. nadania stopnia doktora – Barbara Chojnacka*, Biuletyn Informacji Publicznej Uniwersytetu Szczecińskiego, <https://bip.usz.edu.pl/doktorat-habilitacja/11876/barbara-chojnacka>, dostęp: 10.08.2022.

- 3 B. Chojnacka, *The Loneliness and Isolation of the Parentified Child in the Family*, „Paedagogia Christiana”, 45 (2020) nr 1, s. 83–99, DOI: 10.12775/Pch.2020.006; B. Chojnacka, *Doświadczenie parentyfikacji w rodzinie jako wyzwanie dla pracy socjalnej*, „Zeszyty Pracy Socjalnej”, 23 (2018) nr 3, s. 213–226, DOI: 10.4467/24496138ZPS.18.014.10069; A. Jarzębińska i B. Chojnacka, „Karmienie się dzieckiem na żądanie” – doświadczenie parentyfikacji w relacjach uczestników internetowych forów dyskusyjnych, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 17 (2018) nr 2, s. 165–185; B. Chojnacka, A. Jarzębińska, *Deparentyfikacja – strategie radzenia sobie z odwróconymi rolami w rodzinie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 4 (2018) s. 22–32.
- 4 B. Chojnacka, R. Iwański, *Young Carers and Parentification–Between Support and Responsibility: Involving the Child in the Functioning of the Family*, „Journal of Family Issues”, 43 (2021) nr 11, s. 1–23, DOI: 10.1177/0192513X2110380.
- 5 Dr Barbara Chojnacka, Instytut Pedagogiki – Uniwersytet Szczeciński, <https://ped.usz.edu.pl/instytut/struktura/dr-barbara-chojnacka/>, dostęp: 9.08.2022
- 6 O fundacji Akcja Serducho, <https://akcjaserducho.pl/o-fundacji/>, dostęp: 9.08.2022

również współtwórczynią Akademickiego Centrum Wsparcia i Rozwoju Uniwersytetu Szczecińskiego⁵ oraz założycielką i prezesem zarządu Fundacji „Akcja Serducho”, do której celów należy tworzenie systemu opieki i pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla młodzieży i rodzin⁶. Książka dr Chojnackiej dotyka zatem obszaru, który badaczka zna zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej. Wypełnia też lukę – choć rodzicielstwo leży w centrum zainteresowania nauk o wychowaniu, to dotychczas zjawisko odwrócenia ról w rodzinie opisywane było szczątkowo w polskiej literaturze pedagogicznej.

Omawiana publikacja liczy 241 stron. Struktura obejmuje zwięzłe i konkretne wprowadzenie, pięć rozdziałów o zróżnicowanej objętości, podsumowanie oraz bibliografię. Na początku autorka uzasadnia podjęcie tematu, omawia stan badań, jednocześnie wskazując na istniejącą lukę badawczą i zapoznaje czytelnika z przyjętymi celami. Dr Chojnacka chce nie tylko poszerzyć wiedzę na temat badanego zjawiska, ale też wejść w głąb doświadczeń i podjąć próbę ich zrozumienia, dlatego obiera strategię jakościową. Organizacja treści recenzowanej pozycji odbiega od klasycznego układu pracy stosowanego w naukach społecznych (część teoretyczna, rozdział metodologiczny, wyniki badań empirycznych) ku bardziej „humanistycznemu”, który łączy treści teoretyczne z empirycznymi. Zabieg ten jest przez autorkę uargumentowany i działa na korzyść dysertacji, ponieważ umożliwia lepsze wczucie się w opisywane procesy, a także pokazuje, że teoria i empiria nie są rozłączne.

Pierwszy rozdział ma charakter teoretyczny i wprowadzający. Eksploruje pojęcie parentyfi-

kacji i szerzej omawia okoliczności zwiększające ryzyko inwersji ról w rodzinie, to jest chorobę i niepełnosprawność rodzica, jego uzależnienie, emigrację, separację i rozwód oraz niepełne rodzicielstwo. Skrótowno wyłożone są także potencjalne konsekwencje zjawiska, torując drogę dalszym rozważaniom. Drugi jest rozdział teoretyczno-metodologiczny. Składa się on z dwóch części. W pierwszej scharakteryzowane zostaje biograficzne podejście do doświadczeń rodzinnych. Autorka rozpatruje tu doświadczenie jako kategorię biograficzną i przedstawia systemowe ujęcie rodziny i pełnionych w niej ról. W części drugiej omówiono metodologię badań własnych – najpierw doprecyzowano przedmiot badań, opisano metodę biograficzną i technikę autobiograficznego wywiadu narracyjnego (za Fritzem Schutze), a następnie zrelacjonowano przebieg badania, w tym dobór narratorów, prowadzenie wywiadu i sposób jego analizy. Oddzielną sekcję stanowi zagadnienie odpowiedzialności badacza.

Wyniki przeprowadzonych przez dr Chojnacką badań zaprezentowane są w trzech kolejnych rozdziałach i – jak zapowiedziano wcześniej – przeplecione są teorią. Rozdział trzeci prezentuje narracje o dzieciństwie parentyfikowanym, czyli dzieciństwie, w którym dziecko przejmie rolę rodzicielską. Pierwszy podrozdział to analizy pojęcia dziecka i dzieciństwa, a także charakterystyka roli dziecka jako fenomenu społeczno-kulturowego. Druga część skupia się na dzieciństwie z doświadczeniem parentyfikacji. Obejmuje narracje i wyłaniający się z nich obraz dzieciństwa parentyfikowanego. Dr Chojnacka rozpatruje go w trzech fazach – dzieciństwie właściwym, fazie przejściowej i dzieciństwie dorosłym. W ostatniej fazie wyróżnia cztery charakterystyczne kategorie: odpowiedzialność, niedobrowolny heroizm, samoradzenie i osamotnienie. Istotną częścią jest ostatni podrozdział prezentujący osoby znaczące w dzieciństwie parentyfikowanym.

Rozdział czwarty autorka poświęca narracjom o rodzicielstwie parentyfikowanym, czyli takim, które przekazuje swoją rolę dziecku. Tu także mamy dwie części. Pierwsza rozpatruje rodzicielstwo i rolę rodzicielską oraz jej przemiany. Druga omawia, jak konstruowane są narracje o rodzicielstwie oraz wyłaniający się z nich obraz rodziców i rodzicielstwa parentyfikującego, ze szczególną uwagą dla obrazu matki parentyfikującej.

Piąty rozdział, ostatni, jest najobszerniejszy – zajmuje tyle miejsca, co rozdziały trzeci i czwarty razem – i składa się z pięciu podrozdziałów. Jest też najbardziej twórczy – autorka interpretuje doświadczenie parentyfikacji przedstawione w narracjach, omawia kolejno postawy rodziców parentyfikujących, wyłania kategorie emocjonalnego i instrumentalnego odwrócenia ról w rodzinie i wyszczególnia łącznie dwanaście ról dzieci parentyfikowanych w rodzinie wraz z ich omówieniem. Czwarty podrozdział wchodzi głębiej w konsekwencje doświadczenia parentyfikacji w perspektywie biograficznej. Dr Chojnacka wyróżnia cztery rodzaje następstw – pozytywne i negatywne skutki parentyfikacji w dzieciństwie, jak i w dorosłości. Rozdział wieńczy część ukazująca strategie radzenia sobie z doświadczeniem parentyfikacji i jego rezultatami. Rozdziały 3-5 ubogacają przytaczane fragmenty narracji oraz opracowane przez autorkę schematy i tabele. Te pierwsze pozwalają wczuć się w sytuacje narratorów, te drugie zaś pomagają w mapowaniu problemu. Całość kończy zwarte podsumowanie, w którym badaczka wyciąga wnioski i przedstawia obszary i propozycje działań pomocowych. Bibliografia zajmuje 14 stron. Wśród wymienionych pozycji znajdują się zarówno klasyki literatury pedagogicznej, jak i najnowsze, multidyscyplinarne doniesienia z badań.

Recenzowana praca napisana jest przystępnym językiem, a wszystkie terminy objaśnione, przez co może ona stanowić przydatny materiał dla studentów i osób

spoza kręgu akademickiego. Na wyróżnienie zasługuje szacunek autorki do osób badanych i ich historii życia oraz wysoka świadomość etyczna towarzysząca procesowi badawczemu, które dają się zauważyć już we wprowadzeniu, a w pełni ukazują się w specjalnie wydzielonej części rozdziału metodologicznego oraz w partii pracy prezentującej wyniki. Konkludując, badania przeprowadzone przez dr Chojnacką są bardzo ważne. Analiza biograficzna pozwoliła autorce pokazać wielowymiarowość zjawiska parentyfikacji oraz dynamiki relacji rodzinnych i ich ogromny wpływ na ludzkie życie nie tylko w okresie dzieciństwa i dorastania, ale również w wieku dorosłym. Trzeba zaznaczyć, że przedstawione w dysertacji badania nie tylko pogłębiają wiedzę na temat zjawiska inwersji ról w rodzinie, ale mają też wysoki potencjał aplikacyjny. Omawiana pozycja książkowa będzie zatem wartościowym nabytkiem zarówno dla badaczy zajmujących się biografistyką pedagogiczną czy pedagogiką rodziny, ale też w cenny sposób rozszerzy horyzont praktyków – nauczycieli, terapeutów i pracowników społecznych. Wśród badanych przez dr Chojnacką dominowały osoby we wczesnej dorosłości – być może autorka rozważy poświęcenie habilitacji zebraniu i analizie narracji osób w średniej i późnej dorosłości zajmujących się opieką nad rodzicami w późnej starości. To ujęcie parentyfikacji w doświadczeniu biograficznym – inwersja ról wynikająca z naturalnego porządku rzeczy, jakim jest upływ czasu – pozostaje zagadnieniem niewysyconym, a do tego istotnym społecznie i badawczo interesującym.

Bibliografia

- Chojnacka B., *Doświadczenie parentyfikacji w rodzinie jako wyzwanie dla pracy socjalnej*, „Zeszyty Pracy Socjalnej”, 23 (2018) nr 3, s. 213–226, doi:10.4467/24496138zps.18.014.10069.
- Chojnacka B., *The Loneliness and Isolation of the Parentified Child in the Family*, „Paedagogia Christiana”, 45 (2020) nr 1, s. 83–99.
- Chojnacka B., Iwański R., *Young Carers and Parentification – Between Support and Responsibility: Involving the Child in the Functioning of the Family*, „Journal of Family Issues”, 43 (2021) nr 11, s. 1–23, doi: 10.1177/0192513X2110380.
- Chojnacka B., Jarzębińska A., *Deparentyfikacja – strategie radzenia sobie z odwróconymi rolami w rodzinie*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, 4 (2018) s. 22–32.
- Dr Barbara Chojnacka, Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Szczeciński, <https://ped.usz.edu.pl/instytut/struktura/dr-barbara-chojnacka/>, dostęp: 09.08.2022.
- Jarzębińska A., Chojnacka B., „Karmienie się dzieckiem na żądanie” – doświadczenie parentyfikacji w relacjach uczestników internetowych forów dyskusyjnych, „Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka”, 17 (2018) nr 2, s. 165–85.
- „O fundacji – Akcja Serducho”, <https://akcjaserducho.pl/o-fundacji/>, dostęp: 09.08.2022.
- Biuletyn Informacji Publicznej Uniwersytetu Szczecińskiego. „Postępowanie ws. nadania stopnia doktora – Barbara Chojnacka”, <https://bip.usz.edu.pl/doktorat-habilitacja/11876/barbara-chojnacka>, dostęp: 10.08.2022.